

לשכוח את העבר העוסמאני של מצדדים*

אדרור טולדאנו

במאה העשרים, בעקבות עלייתה של זווית לאומית חדשה במצרים, עזב הוכרן המצרי והלאומי החדש והעבר העוסמאני של מצרים נמחק מן הוכרון הקולקטיבי של תושביה. לשינויים אלה בוכרון הקולקטיבי היו השלבות החשובות על מרכיבי הזחות של האליטה העוסמאנית-מצרית. תוך דין בסוגיות הוכרון, היחסוריה וההיסטוריה הפוליטית הלאומית במצרים מראה המאמר כי במקורה זה, כמו במקרים אחדים, מחייב הוכרון היה אמצעי להבטחת את השתלבותה של האליטה המלוכנית במסגרת הפוליטית של מצרים המודרנית.

If my memory serves me well
אם זכרוני אכן בוגד ב-

מקרים נכבהה בידי האימפריה העוסמאנית בשנת 1516, ונשארה חלק של האימפריה עד הכיבוש הפורטוגלי, בשנת 1882. על אף שפקיעית הריבונות העוסמאנית נשמרה על ידי הבריטים, ההשפעה האמיתית של השלטון העוסמاني הסתיימה עם נחיתת כוחות הבריטיים באלאסנזריה ועם בנישטה של ממשלה עוראBIG בקהיר. מעת ממעלה מאות שנים לאחר שנגוע השולטן העוסמאני במצרים אפשר לטעות לעקבות נראים לעין של השפעה חזקה, של מורשת או של זכרון של אוטון שלוש מאות שנים וSSH שנים של נוכחות עוסמאנית. אם נניח בצד את הציפיות ההגינויות, לא סביר הוא כי מבקרים בעלי עניין, או קוראים של היסטוריה מצרית מודרנית, ימצאו יותר מתעתוקי דמיון عمומיים וזנוחים של עבר עותמאני גלעד. ואם הם ימשיכו ויאקרו באשר לטבעו של עבר

* מאמר זה גרסה עברית של וריאציה שהציגה בכנס שנערך באוניברסיטה תל אביב ב-9-10 בינואר 1996, בנושא "Formation and Transmission of Tradition in Muslim Societies". הגרסה האנגלית של המאמר נרכשה בקובץ של מאמרי הכנס, שהוכן בידי אחד טולדאנו (Toledano) ואורסולה ווקוק (Wokock). המאמר תורגם לעברית בידי יעה פיטרברג. עמרי פוזי עיצב בתרגום המאמר.

- Kedouri, Elie, 1971. "Introduction," *Nationalism in Asia and Africa*, Weidenfeld & Nicolson, London.
- Kedourie, Elie, 1974. "History as a Paradox," *Encounter* 42:5, 57-72.
- Kedourie, Elie, 1980. *Islam in the Modern World*, Holt, Rinehart & Winston, London.
- Kedourie, Elie, 1993 (1966). *Nationalism*, 4th edition, Oxford UP, London.
- Kedourie, Elie, 1994. *Democracy and Arab Political Culture*, 2nd edition, Frank Cass, London.
- Kohn, Hans, 1962. *The Age of Nationalism*, Harper, New York.
- Lewis, Bernard, 1982. "The Question of Orientalism," *The New York Review of Books*, 24 June 1982, 49-56.
- Nugent, Neill and King, Roger (eds.), 1977. *The British Right*, Saxon House, Farnborough.
- Oakeshott, Michael, 1962. "On Being Conservative," *Rationalism in Politics and Other Essays*, Methuen, New York.
- Plamenatz, John, 1973. "Two Types of Nationalism," in: Kamenka, E. (ed.), *Nationalism: The Nature and Evolution of an Idea*, Australian National UP, Canberra, 23-36.
- Said, Edward, 1978. *Orientalism*, Vintage Books, New York.
- Said, Edward, 1990. "Yeats and De-Colonization," in: Eagleton, Terry, Jameson Fredric and Said, Edward (eds.), *Nationalism, Colonialism and Literature*, Minnesota UP, Minneapolis.
- Said, Edward, 1994. *Culture and Imperialism*, Vintage Press, London.
- Scruton, R., 1984. *Meaning of Conservatism*, 2nd edition, Macmillan, London.
- Schuettinger, Robert L., 1970. "Introduction," *The Conservative Tradition in European Thought: An Anthology*, Capricorn, New York.
- Sivan, Emmanuel, 1985. "Edward Said and His Arab Reviewers," *The Jerusalem Quarterly* 35, Spring, 11-23.
- Smith, Anthony, 1981. *The Ethnic Revival in the Modern World*, Cambridge UP, Cambridge.
- Smith, Anthony, 1986. *The Ethnic Origins of Nations*, Basil Blackwell, Oxford.
- Smith, Anthony, 1991. *National Identity*, Penguin Books, London.
- Wolf, Ken, 1976. "Hans Kohn's Liberal Nationalism: The Historian as Prophet," *Journal of the History of Ideas* 37:4, 651-72.

לשכות את העבר והוסטמאני של מצרים

הגדירה "מחדרש של "פרדיוגמת השקיעה" בהיסטוריה של המורה התקיבן.² במאה השמונה עשרה, האליטה העוסקנית-מצרית כללה את הרובד העליון של הבירוקרטיה המרכזית ושל הצבא בקהיר, ואת האדמיניסטרציה התת-פרובינציאלית של ת'ביליק. פרשנות רוויזיוניסטית טוענת כי על אף שהמלוכים גויסו וחוברתו לתוך האליטה במஸול שונה, הם, או הביטים שלהם, לא נعوا בשילך כר"ע "hosmanis" פחות מהמקיננסים ומודפקים של הגודדים העוסקניים.³ הדבר נכון גם בעיראק ובפרובינציות אחרות, שבثان אליטות השתלבו במקום והפכו לעוסקניות בתהיליך דרי-כיווני שהפיק אליטות עוסקניות-מקומיות באוצרם כולם.

מהתא על פי פاشא השיג את משרות הקואלי של מזכירים בשנת 1805, בעקבות מאבק של ארבע שנים בין מרכיבים שונים של האליטה העוסקנית-מצרית. לביטום שליטתו במצרים נצען מהטפת עלי על אלה מוחדרת ונאמנה, אשר למרות זאת כללה רבים ממרכיבי האליטה העוסקנית-מצרית של המאה השמונה עשרה. אף על פי כן, התנאים הפוליטיים, הכלכליים, החברתיים והתרבותיים במהלך המאה העשרים, בתהיליך תחילה שהגיעו לשיאו עם הופעת האליטה המצרית בתהיליך המאה העשרים. בתהיליך דרי-כיווני זה, שארך מאה שנה, נידות כלפי מעלה כפריפריה של האליטה העוסקנית מצרית אפשרה את בנייתו של מרכיב של מזכירים מקומיים, בני מעמדות נמוכים יותר. בה בעת, התמצורות גבורות והולכת "דיללה" את תוכן העוסקאני בלב החברתי-תרבותי של האליטה, התוצאה היהת, שעד רגע האחרון של המאה התשע עשרה הפה האליטה ליותר מצורית-עוסקנית מעוסקנית-מצרית, והוא סללה את הדרך לאופעת אליטה מצרית ברבע הראשון של המאה העשרים. אליטה מצרית זו יכולה להתפתח בשושלת יוחסין עוסקנית-מצרית, אולם היה לה זהות לאומי מצרית מפותחת לגמורי.

שוב, והזופים התמיימים-משווינו אולי יצפו שהבריא אליטה זו יהוו נושאוי והדגלה של המORTHOTHE העוסקנית, יתמכנו במסורת העוסקנית וייחו הנשים החטאים של הוכרו העוסקנית-מצרית. למעשה, ההפק הגמור קרה, כאשר הצעדים של מהיקת הוכרו ועמדו בראש התהיליך העוסקנית-מצרית היו הסוכנים הראשיים של תהיליך ת'ביליק המהו שנשים שאפשר, במעט "בטבעיות", שאומה שלמה תשכח תידרי במעט ארבע מאות שנים מעברה הקרוב והמידי. היה זה תהיליך בעל שני ראשי חץ, שככל אמוניה היסטוריוגרפית ובניהם-ההorsch מצד אחד, והונחה "סביבתית" ומהיקה מן הצד الآخر.

² לשיעון הכללי ולכמה סימוכין בסיטים ראה 1996 Toledoño. ³ טענה זו עוללה, למשל, בספרה של ג'ין ואט'או (Hathaway) 1996.

אהוד טולידיאנו

זה, היסטוריון מאמין של מצרים העוסקנית ילמדם כי אפילו המעת שוכור לא קשור כל כך למאה שהיסטוריונים כמו הוא חושבים ל"עדות אמיתית".¹ חקירה מקדימה זו, הדועת בעבודת ההורוֹן בחברות מוסלמיות, מטרתה לספק הסבר כיצד ומדוע העבר העוסקני של מצרים, אותן שלוש מאות שישים ושש שנים, נמחק ביעילות מן הוכרון הוקלקייבי, או החברתי, של המצריים. בתחום זה, כך אטען, עלייתה של זהות לאומית חדשה במצוירם הביאה בעקבותיה דין מוחלש על הכרון המצרי הלאומי; תהיליך זה אילץ את האליטה העוסקנית-מצרית לוחזר על מרכיב עיקרי בקבוצת ההודחות שלה, כדי שלא תמצא עצמה מתוך לאומיות ולמדינה המודרנית שהחלו מתחודרות נמצרים.

בשנים האחרונות ה彷ה לירית התמודדות בקרב ההיסטוריה של האימפריה העוסקנית הפעילה מלחמת העשרה מוחדרת ונאמנה. ההיסטוריה של מצרים במשך המאות השבע עשרה, השמונה עשרה והתשע עשרה וחילדה, מבוגנים רביים, כאשר עוסקניטים והיסטוריונים מקומיים החלו לזרום בטבעו של העבר, שהפרוביינציות הדוברות ערבית של האימפריה הוו וחלקו זו עם זו. למטרותינו אנו, די אם נאמר שהגושא שעלה הפה הוא הופעת מה שהוא ואחרים מכנים "אליטות עוסקנית-מקומיות" (במקורה זה, האליטה העוסקנית-מצרית), שהו, ביסודותן, אליטות המחויקות בנסיבות הגבוהות של השלטון, אליטות של כוח. דין זה מזכיר גם החיבורים הבאים שמשו בסיס להבנתו את שאלת הכרון, ההיסטוריה וההיסטוריה-גראפה, אך על פי שאי אפסר, כמובן, לדין בכללם במאמר ראשוני מעין זה:

Jonathan Boyarin, *Storm from Paradise: the Politics of Jewish Memory*, Minnesota UP, Minneapolis, 1992; Iwona Irwin-Zarecka, *Neutralizing Memory: the Jew in Contemporary Poland*, Transaction Publishers, New Brunswick, 1989; Edmund B. Bolles, *Remembering and Forgetting: An Inquiry into the Nature of Memory*, Walker and Co., New York, 1988; Eric J. Hobsbawm and Terence Ranger (eds.), *The Invention of Tradition*, CUP, New York, 1983; Barry Schwartz, "The Social Context of Commemoration: A Study in Collective Memory", *Social Forces* 61:2, 1982, 374-402; F.C. Bartlett, *Remembering: A Study in Experimental and Social Psychology*, Cambridge UP, Cambridge, 1932; Maurice Halbwachs, *The Collective Memory* (trans. F.J. Ditter), Harper & Row, New York, 1980; Thomas Butler (ed.), *Memory: History, Culture, and the Mind*, Basil Blackwell, Oxford, 1989; Jonathan Friedman, "Myth, History, and Political Identity", *Cultural Anthropology* 7:2, 1992, 194-210; Amos Funkenstein, "Collective Memory and Historical Consciousness", *History and Memory* 1:1, 1989, 5-26 בגולין והיוזר של Historian and Anthropologist, שחקדש לשושה הוכרון (History and), Wachtel, Nathan (1986), ביחס למאמרו של (Anthropology 2:1, 1986), מאמרים שננדפסו בבלין (Journal of American History 75:4, 1989) Journal of American History, מיהו המאמר של Thelen (1989), וכן מאמריהם וספריהם של פרי נורה (Nora), רק לה גוף (Le Coff) (Connerton), המופיעים בביבליוגרפיה בסוף המאמר.

אמנוזיה היסטוריוגרפית ובנוייה⁵ מחדש

עד מלחמת העולם הראשונה, ההיסטוריה ערבית, לרבות זו שתוכננו במצרים, הייתה חיונית למורי בוגר ל עבר העותמאני. האימפריה נחשבה לכוח המוסלמי החשוב והחזק ביותר הוםן, והיא עדין נבנתה – למורות קשים מבית ומחוץ – מהוקמה שהעניקה למג'ניז' והחליפות. מדיניותו התרבותית הפילה של "התוכחים הצעריים" הביאה לידי ניכור של האליטות הערביות ונעזה טרי בין לבין הסולטנות. הפער רך התרחב עם עליית תנועת העצמאות הערבית, שביקשה ריבונות על הטריטוריות העותמאניות המאוכלות בעברים (1862: 19-Haj-Et-Sau). במצרים, תחילה הבנייה-מחדר של "זכרון רשמי" באמצעות היסטוריוגרפיה החל בשנות העשרים והשלושים של המאה העשרים, בתנהגו ובחסותו של בית המלוכה, שלפניהם היה הגרען (core) של האליטה העותמאנית-צרית.

חוקרים מצרים וזרים גם יתרכזו חלק בפעולות הנרחבת שהתחוללה בתחום ההיסטוריה-המצרית באותה תקופה (אג'יס 1962: 7–8). בחסות בית המלוכה נפתחו ארכיאונים של המדינה לפניו חוקרים, ושורה של מסכים גערכו-ופורסמו. המגע העיקרי של בית מלוכה היה להגן על השושלת של פְּתַחַת עלי, להגדירה מצרית, להכחיש את הרקע העותמאני שלה ולהכטם את ההיסטוריה העותמאנית הקדמת-מלוכנית של מדרים. מוחמד אנס מסוגל לצעט שלוש פריטים בלבד שאספו בתקופה זו היסטוריונים מצרים שעסקו באותה העוסקנות שקדמה לתקופת שלטונו של מוחמד עלי. המלך פואד ושותלט המלוכה הירידו עצם מחד המרכיבים העיקריים של הווים, ככלומר מן ה"עותמאניות" שלהם. בית מלוכה זה, שהיה עותמאני-מצרי תורכופני בעיקרו, נאבק כדי להישאר במרקם של הוותק הלאומי המצרי המתעורר במהירות; לפיכך, מיד לאחר גודיעת האימפריה העותמאנית, הוא הודיע ופיקל את המרכיבים העותמאניים והמצריים בהוויה של האליטה.

מושלلت מגנייה הטבעיים ביותר, המורשת העותמאנית של מצרים נותרה השופفة ופגיעה ביותר מול יוצרו הנרטיב הלאומי החדש. במרה, כל הנרטיבים הלאומיים העיקריים הירידו את העוסקנות לתפקיד שליל או שלילי בהיסטוריה של מצרים. "המשמעות של העוסקנות בהיסטוריה המצרית", כתובים גרשוני וג'נקובסקי, המנתנים את החיבורים הלאומיים-אסלאמיים של חסן אל-בנא, "הייתה חולשת על ירידתה של מצרים מעמדת הכוח והחשיבות שהיא לה בתקופה הקדמה-עותמאנית, ובכך לסולול את הדרך להשתלטות הסופית של האימפריאליסטים על הארץ."⁶ לאומיים אינטגרליים כמו אבראים ג'ומעה ואחמד חוסיין התייחסו לשולטן העותמאני כתקופת ירידה והקידשו תושמת לב מועטה; ג'ומהה כתוב שמונה שורות על הנושא,

לשכחו את העבר העותמאני של מצרים

וחסין התעלם ממנה לחילופין. לאומיים מצרים-ערבים נקטו קו דומה: תוך שניכבו את מהקמת עלי (או כבר מוחמד עלי בפי כולם) ואת אבראים כלאומים ערבים, היללו אותם על כך שהציגו את מצרים מן המשקל הרע ומן הניגול של העותמאנים. בכךודה זו נרצה אולי לבחון ב יתר פירוש את עברותו ואת השפעתו של ההיסטוריון פוטולירוטר עבר אל-יראפאUi.⁷

אל-יראפאUi, חבר בולט במפלגת הלאומית, היה אחד הכותבים הפוריים ביותר של היסטורייה מצרית מודרנית במחצית הראשונה של המאה העשרים. סקרותו היחסוטורית את התנועה הלאומית המצרית, שנפרשה על פני כמה כרכים, נדפסה בכמה מהדורות ונקרהה בחוגי המשכילים מצרים החל משנות השמשים ועד אחרי שנות השישים. הכרך הראשון בסקרים יצא לאור בשנת 1929, והמחבר היה חרד-משמעי למדי באשר למטרת פרסומו: "לכל אומה יש פרק של היסטוריה לאומית, המכיל את רשותות המאמצים שהשקעה והצרות שביבלה לשם [השגת] החופש והעצמאות שלה". וזה הפרק אשר כל אומה משותלת לחابر תחילתה, והוא כולל וכורנות של המאבק (ג'אהר) [שנintel] על עצמה] בעבר, ביטויים של המאבק [שהיא גוטלת על עצמה] בהווה, והטפות לטענו המאבק [שתיטול על עצמה] בעתיד" (אל-יראפאUi 1955: 1929 [1929]: 8). היסטוריה זו, וכך נאמר לנו, מתעדת ומעירכה את התרומה היחסית של כל דור לשמות האומה, והמורשת שמעבירים האבות לבנים חקוקה בראשו.

הכרך האומה בכישוריו של אל-יראפאUi במשמעות היסטוריה לאומית משתקפת, כך אפשר לשער, בפניהו של שר החינוך, כמאל אל-דין חוסין, אל-יראפאUi, כדי שיאסוף מבחר מאמרדים מתוך חמישה عشر הרכבים שכabbו אודות התנועה הלאומית, במטרה ללמד את הדור הצעיר של מצרים את ההיסטוריה שלו. הספר, שהופיע בשנות 1958, הוא סינתזה של הגרסאות השונות המתמודדות לכל הנרטיב הקאנוני של מדיניות-הלאום המצרית (אל-יראפאUi 1958). זה ספר לימוד קליני, והציג את ייחדות הלימוד ההיסטורי של התנועה הלאומית וקובע את מסגרת הזמן הנאותה – מופיע המאה השמונה עשרה ותחילת המאה התשע עשרה, עד ההווה. בתארכו את שלב הייזוצרות של התנועה הלאומית המצרית להקופת ההתנגדות לכיבוש הצרפתי בשנות 1798–1805 מדגיש הספר את התפקיד המכריע שלילא רצון העם בהדחותו של הוואיל המבוקן ובמניווי של מוחמד עלי במקומו. אל-יראפאUi מתאר אפוא את הימים ההוא בשנות 1805–1807 כ"אחד הימים ההיסטוריים הבולדמים בדרבי ימי התנועה הלאומית, מפני שבו תלה תפנית חשובה בשלטונו". ביום זה "יסדה מצרים את הבסיס לחופש שלא ולבצמאותה

⁵ על כתובים ופעילים חשובים אחרים בחיסטוריוגרפיה המצרית (לרבות עבר אל-יראפאUi ומוחמד אנס), ועל אופנות היסטוריוגרפיות למצרים בתקופת המלוכה ומשטר הקצרים, ראה 1988, Mayer 7–4.

⁶ ראה 90, Gershoni and Jankowski 1995: 122.

[...] בכך שהציגיה על כוכחה להגדרה עצמית [...] ריבונות האומה הtgtלמה בדמות של מנהיגיה" (שם: 215).

מושג דראשית השוב כאן מאד, שכן, בקביעת איזוריו היבוש הצרפתי בתקופה הפומבית, ובמצגת מוחמד עלי כמקום התנועה הלאומית, מתנקתת המאה והתשעה עשרה מן המאות העוסמאניות הקודומות בתולדות מצרים, וכך מושכלות המאות הללו לתהום הנשיה, מטולקות מוכרון האומה. אין תימה אפוא, כי לאחר שתקדים שמונה עמודים לשלוש המאות העוסמאניות, כתוב המחבר בשאר עמודיו הספר (עמודים 9–227) על שבע השנים שבין 1798 ל-1805. הסיבה לכך מזוהה בהישגים העצומים של בני הדור המהפכני, מאחר שאיל-ראפאעי מתרא את מאמציהם בסדרה של ארבע מהפכות: הריאונה נגד נפוליאון, השניה נגד קלבר, השלישייה נגד הממלוכיסטים והרביעית נגד "המושל התורכי". שטף זה של הפט לסת לומי הגיע לבוטח לשיאו עם בחרית העם במוחמד עלי באל-מצרים (אולס, לאמיתו של דבר, כמנציגו הלאומי הראשון של מצרים, וראה שם: 226).

תיקוף יסודי זה, ומושג הראסית, הפכו לחלק בלתי נפרד של ההיסטוריהogeוגרפיה המצרית בדור הבא של היסטוריונים. גישה זו תאמנה את המודל המודבב, אם כי לא מא頓ן סיבות. רפתע אבר-אל-חאג' טוונן כי חוקרים, מערביים ומזרחיים כאחד, ביקשו לבדוק את הסדר הקיים ולתמוך במדינת-הלאום בת וنمנים. ההיסטוריהogeוגרפיה המצרית, כך הוא מצדיר, עסקה ב"הפקעה יוצרת, ביחסור של מערכת ההסברים, שהייתה מבוססת על שורשים מקומיים והוא לה דינמיות משלו". היסטוריוגרפיה זו הייתה חלק של אידיאולוגיה שמטרתה הייתה לסייע לאליתה "בתביעתה כוח ולהפיעלו באמצעות מדינת-הלאום המודרנית" (Abou-El-Haj 1982: 197–198).

כך, מוחמד אנס, יוצר ומעצב מוביל של ההיסטוריהogeוגרפיה רופבליקנית זו, מעמיד ב-1962 הבדיקה ברורה בין ההיסטוריה של מצרים בתקופה העוסמאנית לבין ההיסטוריה של מצרים במאה התשע עשרה, ובכך הוא מקבל את החשיבות שיזכה לכיבוש מצרים בידי נפוליאון כפתחת התקופה המודרנית בהיסטוריוגרפיה רופבליקנית זו, מעמיד ב-1976 קובע עטאם אל-דסוקי את החלוקה המקובלת לאחרונה לה"היסטוריה מצרית מודרנית" (תאריך מס' אל-חרית), מוחמד עלי עד 1919, ול"היסטוריה מצרית בת מנגו" (תאריך מס' אל-חרית), מ-1919 עד היום (אל-דסוקי 1976: 8–9).

כאן אנו חווורים שוכ לויכוח על התקופה בההיסטוריהogeוגרפיה המצרית, וכיcoh שניות במקביל שנות השישים והעמד את ההיסטוריהogeוגרפיה המודרנית-סוציאליסטים מול הרוב הליברלי (Mayer 1988: 45–6, 82). הרשוניים, ובهم אנס, ביקשו בתחילת המאה ה-19, ולאחר מכן את התקופה העוסמאנית, החל משנת 1516, בטעון "התקופה המודרנית", ואולם הם נתקלו בהתנגדות מצד "מוסדרתיים" כגון עבד אל-רחם מושטפא ואحمد עיאת עבד אל-כרים. דסוקי התנגד לראיית הכיבוש העוסמאני של מצרים ב-1516 כנקודות

לשכוח את העבר העוסמאני של מצרים

התחללה, מפני שהאמין כי השלטון העוסמאני לא היה שונה בהרבה מן הסולטאנות הממלוכית שקדמה לה. הוא אמר גם חיפש שנייות רכיבי-משמעותן הן בתשתיות הכלכלית והן במבנה-העל, כקריטריון לתיקות, אלס לבסוף הוא אימץ את התקופה על פי הנרטיב הלאומי שנקבע בידי ה"מוסדרתיים" שקדמו לו, ונוסיף בכך את חלון לתהילך של "שבחת" העבר העוסמאני.

בשנת 1930 צופיע כרך נוסף בספרה של אל-ראפאעי, המוקדש, כאמור, לשטונו של מוחמד עלי (אל-ראפאעי 1951 [1930]). ההקדמה מציגה את מוחמד עלי כ"מייסד המדינה המצרית המודרנית", המחול של חייאתה מחדש ושל עצמותה" (כפי שמצוין מתחת לתמונה בעמוד 15). בשם האומה המצרית הקיצה המחבר מקום מיוחד למוחמד עלי, מכמה סיבות: הוא נבחר על ידי המנהיגים האומיים ומיצגי העם; הוא תרם תרומה ניכרת לשחרור מצרים מעולו של שלטון וו; בזמנו הופיעה המדינה המצרית המודרנית, והשנה עצמאות לאומית והיסודות ה托מכים בה ניצבו איתן על מקומות הצעירות, חיל הים, התרבות המצרית, וכן כן, הוא יומן את התקהיה האנטלקטואלית (הצעירות, חיל הים, התרבות המצרית), וכמו כן, הוא יומן את התקהיה האנטלקטואלית והכלכלית במצרים במהלך מאה התשע עשרה. בהמשך לראייתו הפופוליסטית משבח אל-ראפאעי את הרוח שנשא בנשל שלטונו של מוחמד עלי, נלחם את המלחמות (ולשודו) שהוא יומן, וعمل כדי להפוך לאפשרות את הרפורמות שהנהיג (שם: 7–8).

הפרדת ההיסטוריה של מצרים לפני המאה התשע עשרה מן ההיסטוריה המודרנית" שללה, והצابت מוקחות עלי כ"מייסד מצרים המודרנית", קשותות קשר הדוק למוחמד לרביבים מאטנו כ"פרדיוגמת השקיעה" של מצרים בהיסטוריה של העוסמאנים ושל המודרנית התקיון. אף על פי שהוא שודר בכמה תוגיגים היסטוריוגרפיים, התפיסה הרואה שקיעה עוסמאנית מוחלטת, רבת-גנים ובכלי נפסkat, מהמאה השש עשרה עד המאה התשע עשרה, נחשבת כוים חסרת הבחנה באופן גס ולא מתחוכמת במקותה. אף על פי כן, בסיועה ובכיעודה של ההיסטוריהogeוגרפיה המצרית המודרנית ניתן לפרדיוגמת השקעה תפkid חשוב במחיקת העבר העוסמאני מן הזכרן המצרי הלאומי.

עצוב קלאסי של תפיסת וזה מספק אל-ראפאעי בפרק אל-מ'אל'וחה, הפרק הראשון בספרו (אל-ראפאעי 1958: 1–8). על פיז, מצרים "בתקופה העוסמאנית-מלוכית" מתחזרת כאומה הגדולה בנזionario גמור בארבעה שטחים מרכזים: פוליטיקה וציוויליזציה (עטראן); כללה; בריאות הציבור; מושג והומיניסטיקה. קפאון זה, שקיעה והתרדרות אלה, הנוצרים בנסיבות שונות – למשל אנטקטאט, תזרור, מתקהך, רכובו – היו תזאה של שליטה קולקטת של "המושלים הטורקים והבאים הממלוכים". אל-ראפאעי מדגיש כי יש להבחין בבירורו בין בים אלה לבין הسلطאנות הממלוכית, שאוთה הוא מוקיר על שהביאה למצרים שגשג וידע.

מוחמד אנס טוונן כי כתיבת ההיסטוריה סכלה מהתנוונות חמורה במצרים העוסמאנית, תופעה שהוא קשור לזרידה כלילית בלמידה באותה תקופה (אניס 1962:

(ערביים)" (193-4; Abou-Haj 1982). טענה זו מעלה לדיון את שאלת הגישה למקורות, שהיא אחד הנורמים העיקריים למיקת העבר העותמאני מן הוכרון המצרי. חיבור אנטי עותמאני נוקף משנת 1968 טוען כי היסטוריונים מצרים התקשו לחזור את ההיסטוריה של מצרים העותמאנית מפני שהם לא שלוטו בתורכית עותמאנית (אל רקיך 1968).

האמת העצמה היא, כי חוסר ידע מעין זה לא היה צריך להיות מכתש, מהסיבה הפטושה שמסמכים עותמאנים-טורקיים מרכזיות תורגמו לריבית בתקופת השלטון המלוכני, ווחוקרים יכולים להציגם על גבי כרטיסות מקוטלות בארכיוון המצרי הלאומי (דאר אל ג'זירא אל-קוניה). דבר זה אולי מנגע בזרות מוחלשת בכל הנוגע לעבר העותמאני, אבל גם הציב מחוסום בסיסי בין המסמכים המקוריים להיסטוריונים המצרים. כפי שצייני במקומם אחר (Toledano 1990: 21-2), מאחוט השפה מעמיד מכשול לחבנת השבע העותמאני המושך של האדמיניסטרציה ושל האליטה העותמאנית-מצרית כאחת. החלטת מוגחים עותמאנים-טורקיים במקורם במונחים ערביים, לא זו בלבד שהיא מונעת הבנה עמוקה של תהליכי השינוי בתוך האליטה העותמאנית-מצרית נמשך מההתקופה העשרה, כמו גם בכיסו של זכרון העבר העותמאני במעטה מצרי-ערביה.

כאן המוקם להביא ממצאים של מחקר שנערך לאחרונה אודות המורשת העותמאנית של מצרים, והמציע על קיום של תרבויות אליליה משותפת המעודדת משא ומתן על גבולות לשוניים ואינטלקטואליים. "гин האט'אויי, שבחנה שורת קרונות שכתבו במצרים העותמאנית לפני המאה התשע עשרה, מටורה 'די'אלוג בין טקסטים ערביים לטורקיים', שיצר שיח אחד על ההיסטוריה של מצרים תחת השלטון העותמאני (Hathaway 1990: 67-76). לדבריה, "אנן יכולות להשיליך הצידה בכתבה את הרעיון של שני מאגרים נפרדים לחוטין של חומר ההיסטורי ערבי וטורקי שמננו שאבו, בהתאמה, היסטוריונים ערביون וטורקים". למעשה, כך היא טוענת, היה קבוצת משכילים שליטה דיה בשתי השפות והסתירות וככליה לשאוב משתוקין. לארק הגבול הלשוני נחצה כך, הפריה הדידית אפשרה גם חיזיה מודמתת של גבולות הואנר, כדי לכלול את הכרזיותות הניטרלית ואת המסמכים העותמאניים הרשומים.

מה שהאט'אויי מכנה "הסימbioזה הסובוכה" בין טקסטים ערביים וטורקיים ומרקוטיותם, הפיקה עד העשור הראשון לאחר מכן השמונה עשרה היסטוריוגרפיה עותמאנית-מצרית אופיינית, שגתבה ביין מחברים דוד-טורתיים, התרבות בשליטן העותמאני וחולקה לתקופות בהתאם למשמעותם של הוואלים העותמאנים של מצרים (וראה שם: 77-78). בלי להזכיר כי ג'ברתי היה מחדש, היא עומרת על כך ש"חידושים הופיעו בתוך מסורת ההיסטוריה היה ופתחת. בחזרה לנושא הממלוכים, הוא נשאר בשלוש מאות השנים העותמאניות, אל לו להביט מעבר למצרים ולמקורות מצרים

אך על פי כן, אין רוחה את דבריו של ג'ברתי, המתאר את התמוטטות מערכת בית הספר והילמוד בכלל, ובמיוחד של כתיבת ההיסטוריה, כ"מוגמים מאוד". בין היתר משומש ש'ג'ברתי – כמו אין עצמו, במידה רבה, כך אפשר לטען – לא היה עד לכמה חיבוריהם ההיסטוריים שנכתבו לפני נומו. בסיטוט עזעוני מבקש נאים לעודד היסטוריונים ליטול על עצם את העריכה והזואה לאור של קרונות שכתבו במצרים העותמאנית, בפרטה לספק תמורה של מהה היסטוריה המצרית. כי אם, קיימו נובעת לא מהעריכה عمוקה לתרומה העותמאנית לציוויליזציה המצרית, כי אם, כאמור של דבר, מרצין להציג "ביסוי" קרונולוגי מלא להיסטוריה של האומה (אניס 1962: 18, 58).

אבל-האג' טען במידה רבה של שכנו שאני, למשה, מעלים את העותמאנים כגורם בהיסטוריה המצרית, ומכאן גם הצורך למדוד אותן ואת תרומתם להיסטוריה. אולם, הוא מוסיף, "דרצה שהקוריא יצע למסקנה שכדי להבין את ההתפתחות (או תוער ההתפתחות, במקורה) של 'אנרים מצרים של ההיסטוריה בשלוש מאות השנים העותמאניות, אל לו להביט מעבר למצרים ולמקורות מצרים

לשכחו את העבר העותמאני של מצרים

(ערביים)" (193-4; Abou-Haj 1982: 193-4). טענה זו מעלה לדיון את שאלת הגישה למקורות, שהיא אחד הנורמים העיקריים למיקת העבר העותמאני מן הוכרון המצרי. חיבור אנטי עותמאני נוקף משנת 1968 טוען כי היסטוריונים מצרים התקשו לחזור את ההיסטוריה של מצרים העותמאנית מפני שהם לא שלוטו בתורכית עותמאנית (אל רקיך 1968).

האמת העצמה היא, כי חוסר ידע מעין זה לא היה צריך להיות מכתש, מהסיבה הפטושה שמסמכים עותמאנים-טורקיים מרכזיות תורגמו לריבית בתקופת השלטון המלוכני, ווחוקרים יכולים להציגם על גבי כרטיסות מקוטלות בארכיוון המצרי הלאומי (דאר אל ג'זירא אל-קוניה). דבר זה אולי מנגע בזרות מוחלשת בכל הנוגע לעבר העותמאני, אבל גם הציב מחוסום בסיסי בין המסמכים המקוריים להיסטוריונים המצרים. כפי שצייני במקומם אחר (Toledano 1990: 21-2), מאחוט השפה מעמיד מכשול לחבנת השבע העותמאני המושך של האדמיניסטרציה ושל האליטה העותמאנית-מצרית כאחת. החלטת מוגחים עותמאנים-טורקיים במקורם במונחים ערביים, לא זו בלבד שהיא מונעת הבנה עמוקה של תהליכי השינוי בתוך האליטה העותמאנית-מצרית נמשך מההתקופה העשרה, כמו גם בכיסו של זכרון העבר העותמאני במעטה מצרי-ערביה.

כאן המוקם להביא ממצאים של מחקר שנערך לאחרונה אודות המורשת העותמאנית של מצרים, והמציע על קיום של תרבויות אליליה משותפת המעודדת משא ומתן על גבולות לשוניים ואינטלקטואליים. "гин האט'אויי, שבחנה שורת קרונות שכתבו במצרים העותמאנית לפני המאה התשע עשרה, מტורה 'די'אלוג בין טקסטים ערביים לטורקיים', שיצר שיח אחד על ההיסטוריה של מצרים תחת השלטון העותמאני (Hathaway 1990: 67-76). לדבריה, "אנן יכולות להשיליך הצידה בכתבה את הרעיון של שני מאגרים נפרדים לחוטין של חומר ההיסטורי ערבי וטורקי שמננו שאבו, בהתאמה, היסטוריונים ערביים וטורקים". למעשה, כך היא טוענת, היה קבוצת משכילים שליטה דיה בשתי השפות והסתירות וככליה לשאוב משתוקין. לארק הגבול הלשוני נחצה כך, הפריה הדידית אפשרה גם חיזיה מודמתת של גבולות הואנר,

כך לכלול את הכרזיותות הניטרלית ואת המסמכים העותמאניים הרשומים. מה שהאט'אויי מכנה "הסימbioזה הסובוכה" בין טקסטים ערביים וטורקיים ומרקוטיותם, הפיקה עד העשור הראשון לאחר מכן השמונה עשרה היסטוריוגרפיה עותמאנית-מצרית אופיינית, שגתבה ביין מחברים דוד-טורתיים, התרבות בשליטן העותמאני וחולקה לתקופות בהתאם למשמעותם של הוואלים העותמאנים של מצרים (וראה שם: 77-78). בלי להזכיר כי ג'ברתי היה מחדש, היא עומרת על כך ש"חידושים הופיעו בתוך מסורת ההיסטוריה היה ופתחת. בחזרה לנושא הממלוכים, הוא נשאר בשלוש מאות השנים העותמאניות, אל לו להביט מעבר למצרים ולמקורות מצרים

מחקר עותמאניסטי עכשווי של ההיסטוריה המצרית במאה השבע עשרה ובמאה השמונה עשרה מעערר על כמה מן הרעיונות הבסיסיים של "פרידג'ט השקייה". בספרו האחרון, קהיר (*Le Caire*), מסכם אנדראה רמן את נקודת מבטו בשאלת השקייה במצרים העותמאנית. בהি�ט הדעת, אולם באופן שונה למטרה ולמיינוח שלנו, הוא כותב על האדריכלית התרבות של קהיר:

לעתים קרובות וושבים שקהיר העותמאנית, כמו יתר הערים הערוויות הגדלות, נהנתה כמעט קטנה מואר של גיהול ואף הופקרה לאורלה. יש בכך משום שכחת פעילותן של הרשות המרכזית והפרובינציאלית בתחום זה; כמו גם שכחת תפקידם של המוסדות המקומיים (Raymond 1993: 226).

היה זה מועלץ לטעט עוד חיבור מסודתי (ולא רזרויוניסטי) על מצרים במאה השמונה עשרה, אשר התבבס על מקורות ארכיניים ועל נרטיבים נגשים בערך ובסופות אירופיות. הפיסקה הבאה, שנכתבה בידי דניאל קריסטוס, מעריכה את תפוקה של המשלה העותמאנית בזמן hegemonia של קואדagi במצרים, שהיתה, ככל הדעת, נקודת השפל של הכוח העותמאני באוזר:

האימפריה העותמאנית הציגה כשור התואשות מרהים לנוכח מבחנים רבים שהעמידה לפניה עלייתם של מנגיגי פרובינציות בעלי חשיבות עצמאית בחצי השני של המאה השמונה עשרה. היא הפגינה חריפות מרכיקה בשימוש בתנופה הפלוטית והמוחמת שעדיין נותרה לה בפרובינציות, כדי להעמיד יריים וזה וולפהית בכך את אויביה, בלי להרחב את משאביה הצבאיים הלא מספיקים (Crecelius 1981: 168).

הזונהת "סביבתית" ומתקינה

הבה נתזר לצעע לצופים המקרים שלנו, המבקרים עתה במצרים ומחפשים את המשכן של הוכרון החברתי שלו. מאוכזבים מאי התרומות הציפיות לקראוא בהרחבה על העבר העותמאני העשיר של הארץ, המבקרים שלנו מתקדים עתה את תקוותיהם בעקבות שמרשת עותמאנית זו חייטת היהת להשאיר במרקובה של האיזוילו-齊cia המצרית. אכן, שוב, יחושו מכוכחה או לטיפול. כדי להבן במלואה את מידת המהיקה של המרכיב העותמאני מהוכרון המצרי המודרני אשתמש בגרסה מעובדת של דבריו של פיר נורה על מחוות הוכרון (*Lieux de mémoire*).

לשכוב את העבר העותמאני של מצרים

ALTHOUGH THE COULDEN, OR THE COULDEN, IF NOT ON THE ONE HAND, THEN ON THE OTHER, WAS A WRITER OF HISTORY, [...] IN ACCORDANCE WITH THE HISTORICAL PERSPECTIVE, THE COULDEN WAS AN AMERICAN, "THE COULDEN IS AN AMERICAN," WHICH IS TO SAY THAT THE COULDEN IS AN AMERICAN, AND SO ON. (1989: 25, 7)

...IF THE COULDEN IS AN AMERICAN, IT IS AN AMERICAN, AND SO ON. (12)

...IF THE COULDEN IS AN AMERICAN, IT IS AN AMERICAN, AND SO ON.

בישתי בטבע יותר, ועודאי פיטוטי פחות, בכך שהיא מאפשרת למחוות הוכרון להיות גט מוצר מודע ובלתי מודע של היסטוריוגרפיה. לכן, בעת שנחזר לדון למצרים המודרנית נבחין כי הטליך היסטוריוגרפי של שכחת העבר העותמאני הגיע גם באטרי וברון, בה בעשה שנורה יפצה אולי כי שיירוי וכורן של עבר עותמאני יוצפנו באטרים באלו. אכן, כך אני מאמין, אני קרוב יותר ליק לה גוף, המתיחם למתקך כמספק זכרונות לאומיים קולקטיביים עם מונומנטים של וכורן (Le Goff 1992: 87). כך או כך, כפי שאנsea להראות בהמשך, אפשר לעבד על "רשותה" של נורה – ולהוסיף כמה קטעורות, כגון ארכינויים, ספרות, ומוניאונים – כמעט בלי לשים לב יותר מדי לאربع מאות שנים, בקירות, של נוכחות עותמאנית למצרים.

ארכינויים מהווים מקום משכנן חשוב לכורן, וכן, היה זה מהותן עלי שייטר לאשונה ארכין של המדרינה, דפרטמנט, במצודות קהיר בשנת 1827, ומאו זמננו קיימה השושלת ארכינויים מרכזיות בדואר אל-מחפוות במצודות קהיר ובארמן עבדין, ששימש במקום המגורים של משפטת המלוכה וכמושב הממשלה החל מסוף המאה התשע עשרה. רשותות בית הדין הרשי נשמרו במשרדו של הקאדרי, ומאות יותר הפעיל מיניסטריוון הוקף ארכינויים משלו, שהיו קשורים לאלה של בית המלוכה. הארכינויים של המדינה במצרים הביאו, כמו היום, עשור גדול של מוסכים עותמאניים, שהם העדרות והמושימה ביחסו שיש בידינו אדרות היסטוריה של מצרים העותמאנית. אולם המדינה מנעה מأتרי הוכרון הללו מלΗחן חלק מרכבי בשחוור המודרני של אמורות העותמאנית של מצרים. כאמור, בית המלוכה בתקופת המלך פואד פתח את הארכינויים בארכון עבדין בשנות העשרים והשושים ונתקן להוקרים מצרים וזרים גישה למוסכים שנמצאו שם, כמו גם לאלה שנמצאו בדואר אל-מחפוות. אולם בה

בעה תמק המלך כספית בפרויקט תרגום חשוב שדרק, למשה, את האוסף העצום של מסמכים תורכיים ווסמאנים לארגוּם המאובקים של מהסני הארכיאון, ובכך יצר מצב שבו היה אפשר להציג בקהלת תרגומים לעדינות של טקסטים אלה. על גבי בריטניה מוקטנות; דבר זה הבטיח כי הכתבים המלקיים יידונו לשכחה. הרפובליקה עשתה את הגישה לארכיאנים של המדינה למושבכת יותר, כאשר הגבילה את הכניטה לחוקרים מצריים בלבד, ושמה מכשולים, לעיתים בלתי עבירים, לפני חוקרים זרים.

ספריות גם הן אטריו זברון רבי-משמעות, ומקורות נרטיביים, בצוורה של כתבי יד (מק'טוטאת), הופקו בספריות ציבוריות שונות במצרים. בתקופת הרפובליקה רוכזו אוסףיה המדינה בטפריה לאומה וראר אל קרב אל קומיה), אלו כמما אוניברסיטאות, ואוסףיה רואה לציון אוניברסיטט קהיר. עדין מחויקות בראשותן אוספים חשובים. ובעיקר רואה לציון אוניברסיטט קהיר. עדין מחויקות בראשותן אוספים אלה אינם יכולים להשתבח במגון השלטים של קרוניקות לורות זאת, אוספים אלה אינם יכולים להשתבח במגוון השלטים של דיאוּום העוסמאניות שתיארה ג'ין הנט אווי. אניס טווען, שאחת הסיבות העקרית לכך שבמהלך מאותים והשנים האחרונות הועברו מסמכים רבים לאיסטנבול, לצפון

אפריקה (בעיקר לאלג'יר) ולערבים באירופה.

למעשה, במוזיאונים מצריים אין כל עקבות של העבר העוסמאני, ופרטים מן התקופה הוא לא מוגגים בדרך כלל כעל כעוסמאנים. המוזיאונים אומרכויים בקהיר הם "המוזיאון המצרי" ו"המוזיאון האסלאמי". המוזיאון המצרי מוקדש למצרים הקדומות ומציג שרידים פרעוניים ובכוננים קשור רק לזכרון של הציוויליזציה המצרית הקדומה. המוזיאון האסלאמי ממפה את התקפיך של מצרים במרכזו של הציוויליזציה המוסלמית ושם דges על השושלות הקדרם-עוסמאניות ששלוו בארץ. אין שם מוזיאון המשווה את העבר העוסמאני. בעיר הפאטימית שוקמו ממה בתים ממלוכיים לכאורה ונפתחו לקהל. לורות זאת, הדבר רק מסיע במחיקה נוטפת של הזכרון העוסמאני למצרים של היום, לאחר שהם מוחאים כ"מלוכיים" וועלם דימויים ואסוציאציות של הסולטאנויות הממלכית, מעבר ומעל לתקומה העוסמאנית. אפילו בימים ממלוכיים מן המאה השמונה עשרה נתפסים לא באצליהם עוסמאנים-מצרים אלא כמרוחקים וכנפרדים

מסגד מהמת עלי, החולש על הרקע של קהיר, המצדדה עצמה (לפניהם מושב המשילה העוסמאנית-מצרית), וכמה ארמונות מלכות ובתי מידות ששרדו שם, כמו בון, עוסמאנים. לורות זאת, מצרים מעתים בלבד יוזה מבנים אלו בעוסמאנים, או יוכרו בגלמים את העבר העוסמאני. הסיבה נעוצה בכך שהלאומיות המצרית – בשיתוף פעה מלא של בית המלוכה המצרי – ניכסה אלה בהצלחה את מוחמד עלי, ואלי עוסמאני שהapk לא גיבור לאומי, ושללה מටירים אלה את ההקשר העוסמאני שלהם. אתרים אלה הפכו כולם למשכן של זכרון מاري מלוכות, אשר טורר מזגאו ומוחתו העוסמאנים. למרכז האירונית, מטבח מוחמד עלי הושם רק בשנת 1849, בתחילת תקופת שלטונו

לשכות את העבר העוסמאני של מצרים

של עבאס, והסולטאן שלח ציר מיוחד שהביא עימו דרשה פומבית, כדי שתיקרא בטקס הרשמי של חנכת המסגר. עבאס החליט כי המסגד ייקרא "מג'ידיה", על שם הסולטאן عبدالמלכיה, ואולם השם לא הפס.

ובוכרון המצרי לא נשאר דבר מן הטקסטים הורשיים של הארמון, שייצגו כוה שלטוני ששולתי במצרים של המאה התשע עשרה וסימלו את הקשר שלה לתרבות החצר של הסולטאנים העוסמאנים באיסטנבול. בית המלוכה העוסמאני-מצרי במאה האחרונה לשילטו של הכוח האימפריאלי העוסמאני חיקה את המבנה, את הארגון ואת הסגנון של חצר הסולטאן. ארמונות עוצבו כך שיזموا לארמונות עוסמאניים ואירופיים, וכך גם הלבוש, הנימוסים וצונגנות הרואו. בואן ועיבתן של דרישות הקשורות בבית המלוכה צוינו בתהילות ברחובות קהיר ואלכסנדריה; לידות, בריתות, תחותנות ולויות מלכותיות היו אירופיים ציבוריים. הקשור לשולtan העוסמאני הרגז לרואו לעזיר או כולם, למשל כאשר הגיעו אליה של הסולטאן, הנושא עמו צו מלבותי, או באשר שלושה דיוקנאות של הסולטאן עברולמג'ית הוצגו לפני הוואל' וניתשו בתהילה ברחובות קהיר.

כרי להאריך נקודה זו אעיג' כאן שלוש דוגמאות להagiות באלה, ככלן מתkopft שלטונו של עבאס פאשה (1848-1854), הממחישות את הקשר בין קהיר לאיסטנבול במהלך המאה התשע עשרה (Toledano 1990: 51-3). אמו של עבאס שבה מביקור באיסטנבול והתקבלה במתה תוחים שליוו אותה עד המזודה. בראש התהילה רכבו פקידים ואנשי צבא בדרגים גבוהים, אחריהם שתי יחידות של חיל הפרשים ויוטר מארבעים כרכרות סגורות ובתן צוות ההרמון. בסופו רכבה הואריקה פאשה עצמה, ברכבה מהודרת ושמורה מכל אונפה ביטריסים ובפרשים. הרחבות נושאו מוארם ומקושטים שלושה ימים, ובככר אונקהיה הורלקן משואות ותוחים ירו כל שעה. ברית המילה של אילאהמי, בנו הבכור של עבאס, נחגה ארבעה עשר ימים ולילות בנשפים מפוארים ובמשתה שונערך לאליה ולביצור כלו. התהילה המכמתה עדיה ברחבות קהיר והציגה את האוצרות של משפטה המשנה למילך. בחודש מרץ 1854 הגיעו של הסולטאנות הממלכית, מעבר ומעל לתקומה העוסמאנית. אפילו בימים ממלוכיים מן המאה השמונה עשרה נתפסים לא באצליהם עוסמאנים-מצרים אלא כמרוחקים וכנפרדים לאילאהמי, ואחר כך נעריכה תגינה פומבית גודלה.

לטוב ולרע, דבר מהדר זה לא נותר בזכרון המצרי כיום. באשר לאטרי זברון אחרים שנוכרו אצל נורה – סמלי ריבונות, טקסטים בסיטים, מדריכים וסמסאות – המצביע לא שונה בהרבה. אכן אני יכול לומר בקצתה שסמלים של בית המלוכה שמרו רק בمعורפל על סימנים של זהות עוסמאנית, ובכל מקרה, כל אלו נדחקו הצעידה לאחר מהפהכה של 1952. אל-ראפעי, כפי שכבר דיבינו, בחר להציג את מינוי מלהמת על-למושל ברגע מגדר בהיסטוריה המצרית הלאומית, כאשר מגלם את "רצון העם". היסטוריה עוסמאנית בכזו לא שימושה אף לא אחד מן הנרטיבים הלאומיים המקוריים

לדוגמאות מופת המתייחסות את הוכרון של האומה המצרית החדשה. כך, לדוגמה, אל-ראפאיע יכול, כמובן, לבנות להצהרת הסנדיי אטפאק שניתנה ב-1808 וnochsheha ומן רב לאגנה קארטה עוסמאנית. מפני שהיה בה נסיוון לייסד את הוביזות של חברי האליטה והגבידים, מול הסולטאן.⁶ ספמאות מן התקופה העוסמאנית לא שרדו, אף על פי שהמורכיה העוסמאנית-מצרים הגאה ניסתה אولي לשמר את הסמסה-i "devlet-i aliyye daima aliyye" ("המדינה העוסמאנית מנצחת תמיד"), כחוליה מקשרת לזרותה העוסמאנית.

בגל ההנחה במערדים מהפכנית לא היה מקום למונרכיה, אפילו לא לו שהשכללה לאבד את זרותה העוסמאנית. אף על פי שאין אנו יכולים לתאר את התופעה המצרית של אוצרה "ציוויליזציה של הקדשה" – הכינוי שנתן לה גוף לגיל שהחף את אירופה החל מאמצע המאה התשע עשרה (Le Goff 1992: 87) – רוב המפות של קהיר ושל ערים ועיירות אחרות במצרים שנו. הגיבורים והמניגים של מהפכת 1952 ותאריכי המאורעות העיקריים בה ("הפקו" לרוחבות, לגשרים ולכיכרות, אתרי זברון, ממשים, ולעתים כמה מן השמות הקדרם-המכניים הישנים, עדין שרדו בפי העם, אם כי לא עוד על שלטים וlothot. לעיתים קרובות הם מחזירים את אוירות המונרכיה הנמונה, ותאריכים עוסמאניים כמו "פאשא" ("באשא" בעברית מצרית), "ביי" ואפילו "אנדרי" נשמעים שוב. אולם אלה מזוהים לא עם העבר העוסמאנית אלא עם "השליטן הקודם המושחת", שהוחלף במהלך המהפכה.

לה גור טווען בצדק כי הצללים חולל מהפכה בוכרון, עשה אותו לוויואלי יותר, למוציא יטור ולנגיש יותר ("דומוקרט" יטור, לדבריו, וראה שם: 89). ועם זאת, אף על פי שצלום ההיסטוריה קשור הדזות בראשיתו למצרים של מקרים של אמצע המאה התשע עשרה, השפעטו על זכרון העבר העוסמאנית היתה שליטה בלבד. צלמים חלוצים כמו מקסים דה קאמפ (Maxime Du Camp) הגיעו למצרים בשל תאריה ההיסטוריים העתיקים, ובעבדותיהם הראשונות הם צילמו מונומנטים פרעוניים, לא אטרים עוסמאניים או אפילו אסלאמיים. ציררי נוף, שטיחו ועبدو למצרים לפני הצלמים, נמשכו גם הם לעבר העתיק, אף על פי שלפעמים היוו גם אלה וגם אלה את מצלמותיהם ואת מכתוליהם אל האנשים שחוו מלבוכם למונהגטים ובותוכם (Toledano 1990: 88-9, 272).

[note 43] "לצדקה פרטית" כך כתובת לסל פירס, "היota תפkid חשוב בחתפותה ובקיומה של הציוויליזציה העוסמאנית. פיתוח עירוני, לוזגמה, היה בmirrah רבה תוצאה של יסוד קרנות צדקה לבתי חולים ציבוריים, לשוקים, למרבי מטהר, למכללות, לבתי ספר, ספריות, לבתי מתחה, לאקוודוקטים, למורוקות וכדומה" (Peirce 1988: 43-82).

⁶ על "Deeds of Agreement" אלה, כפי שלואיס רואה אותן, ראה Inalcik 1941: 249. Lewis 1961: 75, 447-8.

לשכוה את העבר העוסמאני של מצרים

האנשים והנשים העשירים שעסיקו בסוג זה של פילנתרופיה עשו זאת בין היתר כדי להרשים את חבריהם ואת נתיניהם, וכי להשתair בנוף סימן שישאר הרבה אחריהם מותם. פרויקטים אלה נשאו את שמם והפכו לציוני דרך בטומוגרפיה העוסמאנית העירונית.

הצופים המקדירים שלנו היו רואים אותם כדוגמאות קלאסיות של "מחוזות וכرون".

במקרה זה, הם מצאו אותם בקהילה של ימיןו, אף על פי שלא היה זו משימה קלה. בוגמה, רמן מדורות כי בשלוש מאות השנויות של השלטון העוסמאנית נבנו בקהיר כך, לדוגמה, מאה וחמשה מוקות ציבוריות, עשרות מסגדים, שווקים ומרכזי מסחר, נסף על ארמונות חדים ובתי מיזות. השתת הבני של קהיר ב-1798, כך מחשב רמן, הגיע לש מאות ושישים הקטנים, לעומת מאות וחמשים בלבד בתקופה הסולטאנית הממלוכית, המייצגת צמיחה גדולה, בעיקר באזורי הדромים והערבים של העיר (Reymond 1993: 221-5).

כפי שבדו מובלות באלויה העוסמאנית-מצרים, ולעתים אף בידי דמוות

רבות כוח בביבליק. היסטוריוגרפיה המודרנית הם היו מוחאים כ"מלוכים", והמורשת העוסמאנית לא תזכה להזקה על פועלם הפילנתרופי.

אולום השלטון העוסמאנית עצמה התענין רק לעתים רוחקות בנסיבות מיוחדות זיקה במצרים.

הஸלאן פהפט השלישי, לדוגמה, התעורר אישית בסכסוך הקשור בתכנון-מחדר של פיסת קרע שעליה התישבו הבורקים של קהיר. בשנת 1600 הוא הורה לואלי שלו לרכוש את הנכסים שהיו נזנitos במתלהק ליהודי את הבורקים אל מחוץ לקהיר.

הוא עשה זאת כדי לבנות מסגד-מנומנט לאמו, מליכה אספה; המונומנט הושלם ב-

1610 ונשא את שמה (שם: 220-221).

דמויות אימפריאליות אחרות היו פעילות במאות השבע עשרה והשמונה עשרה בפרויקטם של צדקה בקהיר, והבולט בהן היה ראש סרטי החצר השחורים (הקוילארanganalar) בידמוס (Hathaway 1996).

אך על פי

שבניינים אלה פותחות לקהיל, הם אינם ממשיים עוד כאשרים של זכרון ווסטאני או

עוסמאנית-מצרים.

סיכון: עבודת-הוכרון (memory-work)⁷ על העבר העוסמאנית של מצרים המודרנית

תחליך שכותת העבר העוסמאנית של מצרים המודרנית היה תוצאה של עבודת-זיכרון שנעשתה בעיקר בידי שתי קבוצות של מצרים. הקבוצה האחת כללה הוגים וכותבים

⁷ אני משתמש כאן במונח "עבדות-הוכרון" במובן של "מניפולציה של זכרון", שמקורה בחווה והיא מונעת על ידי זהות. לאחר שימושו אחר כבר התהמש במונח, אציג כי רوبرט פין מגדיר עבודות-זכרון כהרךן של "העמדת העבר בשירות התהוו המוכר, וגם במסירות של העמיד שמייחלים לו" (Paine 1994: 372). כמו ג'ין ג'ילס, גם אני רואה וכורנות כיסור של מערכת המשמעות המסייעת לאנשים להבין את העולם שבו הם חיים. ג'ילס מאמין כי "עבדות-זכרון"

לאומיים ואנשי ציורו (הן של המונרכיה והן של הרפובליקה), שהיו אחראים לייצור, להפצה ולחיקוק האידיאולוגיה של מדינת-הלאום המצרית המודרנית. הקבוצה השניה כללה חברים באליתה המצרית בתקופת המונרכיה (גאנזאים של האליתה העוסמאנית מצרים), ומשפטת המלוכה בראשם. שתי קבוצות אלה פעלו בצוותא וארגנו-മתחדש את תפיסת העבר של האומה המתוערת, כך שהמורשת העוסמאנית תחלח עותה, אחר

כך נעלקה, ולבסוף נמחקה ביעילות מן הוכרון הקלקטיבי.

לפני שאנסה להסביר את התהיליך שהביא לפועל לתוכה זו, עלי להזכיר את האינטלקטואלית של רפעת אבו-אל-חאג'. התואמת בכללותה את דעתינו, אך איןנה מביאה בחשבון את אובדן הוכרון ומתקתו, שהם והלים האנגליטיים העיקריים שלו כאן. לפני המלחמה, טען אבו-אל-חאג', אליטות ערביות חוברתו לתוך האליתה העוסמאנית, אולי הן "בגדר" באפריה בכך שהיסטו את נאמנותן, תחיליה אל הכוחות האירופיים ואחר כך אל הגורם הלאומי, כל זאת בתוך תקופת זמן קצרה יחסית. "בגינוי המשטר העוסמאני, [ובגינויו] כל מה שתורכיכ", הוא כותב, "סיעי המחקך [בתקופה שבין המלחמות] לקובזה ולטשטש את תפיקדה חלק של האליתה העוסמאנית". היא עשתה זאת, מוסיף אבו-אל-חאג', "על ידי כך שהשלילה מעלה הן את הווות שנקשרו במשטר העוסמאני והיוותה את ההיסטוריה המידית והאמיתית שלה, והן את הדימוי המוכפשת שחבר לו. על ידי שלילת הוותה העוסמאנית, עימה לא יכול היה להדרשות לעצמה להיות מווהה, היה על האליתה לנחש, לדוחות ולבחיש את ההיסטוריה האמיתית שלה. כדי להציג מרכיבים שונים תחש ווות חדשנה, פנתה האליתה לעבר מוכן מראש,

קדמי-עוסמاني, ערבי-אסלאמי טהור" (1872: 182-187).

ג'ין ר. גיליס טען כי התהיליך שמעצב-מחדש זכרונות אשיטים וקובוצתיים אינו רק רובי-עוזמה, אלא הוא כרוך גם באמבק, בהתמודדות, ולעתים אףilo בבלון (Gillis 1994: 5). פול קונרטון משתמש במונח "שלחה מאורגנת" ו"אמנויות קלקטיבית" כדי להאריך כיפוי המאורגן על ידי המדינה ומופיע גם כרדרפה אכזרית וגסה למדי, כדי להשפיע על מטרתה העכשווית של התברה (Connerton 1989: 14-15). כך או כך, אפשר לומר כי לפחות במקרה של מקהה של מצרים זהה ביטס משותף שהובילן לקראת שיתוף פעולה, ולא לקראות עימות. קבוצה אחת, האליתה המונרכית, קוריבת רבotta בכך ש"הסכמה" להדרשות להוותה ולבשרה העוסמאנים להישכח, ולבסוף אף להימחק חרשן הבודון הלאומי.

כפי שפורסם קונרטון טען בצדק, אלה הלוקחים חלק בכל סדר תרבותי שהוא חייבים להניח מראש כי הם חולקים וזה והוא כרךן משותף (שם: 3). لكن, את הצעד הראשון – "קומה במערכת מסוימת של יחסים בין המעצמות ובין המינים ושליחם כוח הקובעים מה יזכיר או יישבח", על ידי מי, ולמען איו טרה" (Gillis 1994: 3).

לשכוח את העבר העוסמאני של מצרים

בהתהיליך האמנוי שעברה האליתה המצרית הייתה בתקופה שבין המלחמות אפשרה למצוא בהפצת נקודת המבט המשותפת בוגע למבנה החברתי, או לעיצובו, של האומה המצרית בומנים גקרט-מודרניים. עבר אל-ראפעי ניחח זאת בוצרה أول בוטה אך עיליה, כאשר חילק את החברה המצרית בטופי המאה השמונה עשרה לשתי קבוצות עיקריות – השולטים והונשלים. קבוצת השולטים כללה קבוצת ורים, הממלוכים, אשר השתלטו בכוח על המושלה במצרים; הנשלטים היו "העם המצרי" (אל-שבע אל-מִסְרַיִם). תעדות של דם פרעוני עתיק ודם ערבי חדש. ה"עם" נחלק לאבעה רבדים חברתיים: העולמא, השכבה בעלת הרוכש והמשמעות, האריסטים (פלאטור) והאומנים (לקר הוא מוסף תADS-ויג למוסלמים ולקובופטים, וראה למשל אל-ראפעי 1958: 9-11).

בעולם זה של מצרים במאות השמונה עשרה והתשע עשרה, לא היו עוסמאנים ועוסמאנים-מצרים, רק מצרים, שהיו ה"אני", והמלוכים הזרים, שהיו ה"אחר". הזר האליתה הנאמנה ריק מצרים, ריק המקוומי – הקופטים ומיוטים לא מוסלמים אחרים – לא בכלל הזרה המצרית החדשה. כדי להבטיח לעצם מקום באומה זו, אשר לה, כך נראה בתהיליך של אחר מלחתת העולם והראשונה, שירק בכיוור העתיד, נדרשו בית המלוכה, והאליטה הנאמנה לו, לבצע "עבודתי זכרון" ולהעלים את עברם העוסמאני, על ידי אימוץ גנרטיב ערבי המסог את העוסמאנים כ"טורקים" (אטראכ). "טורBITS" אלה הוציאו כנוראים, כפולשים בעלי היטוורה נפרדת וייביה, ובכך צורפו לממלכים בתפקידם כבני-הארץ. חברי האליתה המלוכנית, ביחד עם הלאומים, יצרו "שליטן עוסמאני ישן" (ה"אחר"). חברי האליתה המלוכנית, כמו גם בתיאור חוסר הذرק שבו, כדי להזכיר את טענתם כי [1805] מיצגת קפיצה החסובה קדרימה" (ציוטו וויליאם ג'ין).

ושעשעו המהפקנים הטעופים בוגע ל-1789, וראה 8: 1994: Gillis).

בזאת אנו ניצבים בזומת של הוכרון והוותה. מוחברים שככטו אורות זכרון ווותה טענו לעיתים קרובות כי לא זו בלבד שהשננים קשוריהם והזה, גם גם קשרים בקשר דיאלקטי הדוק. "זכרון הוא גודם חשוב בזהות אישית או קו-קלקטיבית", כתוב לה גוף (Le Goff 1992: 98), וגיליס מוגשים כי "תפיסת הזות תלויה בהרין והזכרן, ולהפין"; הוא מוסיף גם ש"עיר המשמעות של כל זה הוא אישיות או קו-קלקטיבית, ככלומר, תחושות תרדיין שמעבר לזמן ולמרחב, מותקימת על ידי כך שוכרים; ומה שנזכר, מוגדר על ידי זהות המשוערת" (Gillis 1994: 3). כאן, די אם נאמר שזהות של אליטה עוסמאנית-מצרית הייתה קיימת במצרים החל מרביע השוני של המאה התשע עשרה, ובאמצע המאה כבר הייתה לה אותה איתהנה בה. וחותם זו כללה שלושה מרכיבים: נאמנות לבית המלוכה של מקהה עלי; מחויבות לגור במצרים ולשרה התמיד; וחוותה השתייכות לאליתה העוסמאנית האימפריאלית, עם אוריינטציה תרבותית מובהקת לאיסטנבול (Toledano 1990: 83-93).

האליטה העוסקנית-מצרית נשאה תורכופניה עד הרבע האחרון של המאה התשע עשרה, אף על פי שצברה "ירע שימושי" בערבית ופיתחה מילוןנות דו-תרבותית אשר אפשרו לאנרגיה להגשים במצרית כבבאותם. זיקתם של חכבי האליטה העוסקנית-מצרית למצרית קיבלה ביטוי בעניין הגובר והולך שגילו בהיסטוריה מצרית, כתהווות של סולידריות מצרית מול אליטות עוסקניות-טלקומיתות אחרות ברחבי האימפריה ומול האליטה האימפריאלית של איסטנבויל, עם בנייניהם, במספרים גדלים וחולכים, של מארים ממוגנות נמכרים יותר לשבחיתת העוסקנית-מצרית בחצי השני של המאה, צברו מגמות אלה תאוצה, עד שבתחילה המאה העשרים אפשר לדבר על אליטה מציתית-עוסקנית, ככלומר על מרכיב דומיננטי של זהות מצרית, לצד מרכיב עוסקני פוחת וחלול. השימוש בשפה הערבית גדל בייצור והתרבות איבדה את המעם המקורי שהוא לה בקרב הבירוקרטיה. איסטנבויל נהפכה לנקודת מוקד אהות בלבד באוריינטציה דו-לאומית; השניה הייתה אופנה וביחור פאריס.

הכיבוש הבריטי בשנת 1882 לא ניתק את הקשרים בין קהיר לאיסטנבויל, ובכמה מובנים היהים היו אפילו מתחים ומוסכמים פחות. צמחת הלאומיות המצרית בשנים שקדמו למלחמת העלה את נושא הנאמניות, אולם רגש פרוד-עוסקני עדין רוח בקרבת האליטה, שלא הזדהה בכלל ליבה עם הלאומנים. למרות זאת, גווית האימפריה העוסקנית אחריה ומלחמה, וזרען תנועה לאומית מצרית חזקה, ותחפה את האליטה המלוכנית לזרועות הלאומות. מאוחר שהיו מזוכרים מאוד כבר או, ותחפש ה"טורכיות" שלחם מהטה והלכה, לא קsha כל כך להבין מדוע בתהירה היה קלה יחסית: לא היה טעם להיאבק כדי לזכור עבר עסמאני ולהגן עליו, ובתווך כך להסתכן בהרחקת מעמידה של האומה, הרתקה שנארתה אז בגין גורל למד.

באוטו זמן, התפקיד המרכזיו שקיבל מוחמד עלי בפתחיאן הלאומי הבטיח את התמונות האליטה המלוכנית באומה, במעט מועדף. בדיקת תפקיד זה הוא שאפשר לנרטיב הלאומי להפריד את המאה התשע ששרה מוחתקופה העוסקנית ולהציגה להיסטוריה הלאומית, כאמור פינה. בך, הרקע העוסקני ואישיותו של מוחמד עלי נמחק לחוץ מן הוכרון, ופעלו הוצאו מקשרים העוסקניים. המשנה למלך הושתת בתוך קונטקט מצרי לא עסמאני, שתפקידו בו היה להיות האב המייסד של האומה המצרית החדשה והמתעוררת.

הגדרת המכפר בתקlixir זה העבר האליטה היה שעיל אף שנדרשה לשבות את העבר העוסקני (ולחכחו את זהותה העוסקנית), היא הורשתה באוטו זמן להזיק בקשריה לבית המלוכה ולהפוך לכוח המוביל בתנועה הלאומית. גם אלה ייעלמו עם מהפכת 1952 ועם ההכרזה על חורבכלקה הערבית המצרית, אולם זה כבר סיפור אחר.

לשכות אט העבר העוסקני של מצרים

בהקדמתם לגליון המווחד של כתב העת *Representations*, שהוקדש ל"זברון וכרכון" שכנדג", שואלים נטאל'י ומון דיויס ורנדולף סטרן: "האם שכחה איננה אלא החלפת Zemon Davis 2: 2 (1989). בנדיקט אנדרסון כותב שאמנזיה קולקטיבית היא למעשה" שכחה מתוכננת, כדי לפנות מקום לזכרון חדשן" (Anderson 1991: 201). ורדייר תלן טוען כי היסטוריוניסט של הוכרון פועלם על פי ההשערה הפסיכולוגית שאמרת כי אנשים מכוננים וכرونות בתגובה על השתנות הנסיבות (Thelen 1989: 1118). בנקודה בעבודות-ישראל אני מוצא כי מושגים אלה של "שכח" מדברים אליו יותר מאשר מדברים אליו המושגים ה"מנטירים יותר" שצוטטו לעיל. בכלל, נראה לי כי קבוצות ובודדים נוטים לשכח אובי יותר משם גוטים לזכרון, וצריך מוטיבציה חזקה כדי לקיים וזכרן פעיל ואורך טווח. בהעדרו של כתה דוחף שכחה – שלעתים הוא חזק במו הצורן לשומר את רקיעיה – קבוצות ישכחו, או יאמצו וזכרן של קבוצה דומיננטית אחרת.

שכח אינה תמיד לרעה, כפי שנרטיבים לאומיים אढינים ורצוים שנאנם. כמו במקהה שהוזג במאמר זה, השכחתה היתה מכשיר יעל למורי, שמנע את הוצאה האליטה המונרכיסטית מן הפליטות של מצרים המודרנית והבטיחה לה תפkid חשוב בעמידה של האומה מחדש. בנגדוד לציפיותו של לה גוף, לפיהן אמגוזה כזו "יכולת לגורוס בעיות חמורות של זהות קולקטיבית" (Le Goff 1992: 53), שכחה זו השכחת בעלת כוח רפואי עבור האליטה המצרית הישנה. אולי הדבר היה כך משום שחוויות וכرونות קבוצתיים קשיחים פחות מחייבים לשם נחשבים לעתים. ייתכן שקבוצות יהויק בכמה הוויתו, או שתונגן בהן "חלקה פנימית" גמישה ונינתנת לשוניים בין המרכיבים השוניים של והותן, ודברים מסוימים אולי יהפכו לבואבים וליקרים מכך לוכור אוטם, והם פשוט יימתקו מן הוכרון.

ביבליוגרפיה

אל-דיסוק, עטאם. 1976. מס' אל-מעסורה פי דרישת אל-מאחר'ע אל-מישריין, קהיר.

אל-ראפעי, עבד אל-רחמן, 1951 (1930). עבד מוחמד עלי, מהדורה שלישית, קהיר.
אל-ראפעי, עבד אל-רחמן, 1955 (1929). "הקדמה למהדורה הראשונה", תארית' אל-יחפה אל-ראפעי, עבד אל-רחמן נאום אל-ח'כם פי מס' ברך ראשון, מהדורה רביעית, קהיר, 8–12.
אל-קמיה ותטור נאום אל-ח'כם פי מס' ברך ראשון, מהדורות רביעית ותטור, קהיר.

אל-ראפעי, עבד אל-רחמן, 1958. מס' אל-מג'אהדה פי אל-יעסא אל-יחפה, קהיר, מיניסטריו החינוך.

אל-ראקיע, 1968. אל-גוא אל-יעט'מאני ליק'ס, קהיר.

אנים, מוחמד, 1962. מדרשת אל-יתאריך' אל-מיסרי פי אל-עסר אל-יעט'מאני, קהיר.

לשכוח את העבר והOTTOMאני של מצרים

- Toledano, Ehud R., 1997. "The Emergence of Ottoman-Local Elites in the Middle East and North Africa, 17th-19th Centuries," in: Pappé, Ilan and Ma'oz, Moshe (eds.), *Essays in Honour of Albert Hourani*, St. Antony's College and Tauris Press, Oxford & London.
- Zemon Davis, Natalie and Starn Randolph, 1989. "Introduction," *Representations* 26, Spring, 1-6.

אחד טולידאנן

- Abou-El-Haj, Rifaat Ali, 1982. "Social Uses of the Past: Recent Arab Historiography of Ottoman Rule," *International Journal of Middle East Studies* 14, 185-201.
- Anderson, Benedict, 1991. *Imagined Communities*, Verso, New York and London.
- Connerton, Paul, 1989. *How Societies Remember*, Cambridge UP, Cambridge.
- Crecelius, Daniel, 1981. *The Roots of Modern Egypt: A Study of the Regimes of Ali Bey al-Kabir and Muhammad Bey Abu al-Dhahab, 1760-1776*, Minneapolis and Chicago.
- Gershoni, Israel and Jankowski, James P., 1995. *Redefining the Egyptian Nation, 1930-1945*, Cambridge UP, Cambridge.
- Gillis, John R., 1994. "Introduction," in: idem (ed.), *Commemorations: The Politics of Modern Identity*, Princeton UP, Princeton.
- Hathaway, Jane, 1990. "Sultans, Pashas, *Taqwims*, and *Muhimmes*: A Reconsideration of Chronicle-Writing in Eighteenth Century Ottoman Egypt," in: Daniel Crecelius (ed.), *Eighteenth Century Egypt: The Arabic Manuscript Sources*, Claremont, CA, 51-78.
- Hathaway, Jane, 1996. *The Politics of Households in Ottoman Egypt: The Rise of the Qazdaglı Bayt*, Cambridge UP, Cambridge.
- Inalcık, Halil, 1941. "Tanzimat nedir?", *Tarih Arastırmaları*.
- Le Goff, Jacques, 1992. *History and Memory*, Columbia UP, New York.
- Lewis, Bernard, 1961. *The Emergence of Modern Turkey*, Oxford UP, Oxford and New York.
- Mayer, Thomas, 1988. *The Changing Past: Egyptian Historiography of the Urabi Revolt, 1882-1983*, Gainesville.
- Nora, Pierre, 1989. "Between Memory and History: les lieux de mémoire," *Representations* 26, Spring, 7-25.
- Paine, Robert, 1994. "Masada: A History of a Memory," *History and Anthropology* 6:4, 371-409.
- Peirce, Leslie L., 1988. "Shifting Boundaries: Images of Ottoman Royal Women in the 16th and 17th Centuries," *Critical Matrix*, 43-82.
- Raymond, Andre, 1993. *Le Caire*, Fayard, Paris.
- Thelen, David, 1989. "Memory and American History," *Journal of American History* 75:4, 1117-1129.
- Toledano, Ehud R., 1990. *State and Society in Mid-Nineteenth-Century Egypt*, Cambridge UP, Cambridge.